

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 29 (2012)

Πολιτική και εκπαίδευση

Πολιτισμικές σπουδές, διανοούμενοι και νεολαία

Henry A. Giroux, Μιράντα Χρίστου

doi: [10.12681/sas.863](https://doi.org/10.12681/sas.863)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Giroux, H. A., & Χρίστου Μ. (2015). Πολιτισμικές σπουδές, διανοούμενοι και νεολαία. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 29, 19–35. <https://doi.org/10.12681/sas.863>

Πολιτισμικές σπουδές, διανοούμενοι και νεολαία

Henry A. Giroux*

Συνέντευξη στη Μιράντα Χρίστου**

Σε αυτή τη συνέντευξη ο Henry A. Giroux αναλύει την πολύπλοκη σχέση ανάμεσα στην παιδαγωγική και τον χώρο των πολιτισμικών σπουδών μέσα από το συχνά φτιαχτό χάσμα ανάμεσα στην πράξη και τη θεωρία/διάνοση. Εξηγεί επίσης πώς η σύγχρονη κρίση του ρόλου των διανοουμένων είναι σύμπτωμα αυτού του χάσματος και αναλύει την ευθύνη τους σε θέματα κοινωνικής δικαιοσύνης, ειδικά σε μια εποχή παγκοσμιοποίησης. Τέλος, αναφέρεται στη θέση της νεολαίας στα πλαίσια της οικονομικής κρίσης.

Μ. Χρίστου: Ενώ ο τομέας των πολιτισμικών σπουδών [cultural studies] έχει ασκήσει τεράστια επιρροή σε πολλαπλούς κλάδους, οι πολιτισμικές σπουδές έχουν κάπως αποδεσμευθεί από το ζήτημα της παιδαγωγικής – με εξαίρεση, βεβαίως, το δικό σας έργο καθώς και εκείνο μικρού αριθμού μελετητών, όπως του Paul Willis (1977, 1978). Πολλοί, δηλαδή, στον χώρο των πολιτισμικών σπουδών έχουν αμελήσει, τουλάχιστον τις τελευταίες δύο δεκαετίες, να ασχοληθούν με το ότι το επιδιωκόμενο πολιτικό εγχείρημα των πολιτισμικών σπουδών δεν μπορεί να είναι βιώσιμο χωρίς πρώτα αυτές να γίνουν ένας παιδαγωγικός κλάδος. Δεδομένης της διαρκούς έντασης μεταξύ της παιδαγωγικής και της κειμενικότητας των πολιτισμικών σπουδών, πώς μπορούν μελετητές που ασχολούνται με τις τελευταίες να κάνουν τον κλάδο πιο παιδαγωγικό ώστε να διαμεύσουν την πλαστή διχοτομία που συχνά δημιουργείται μεταξύ των δύο;

H. Giroux: Νομίζω ότι πρόκειται για μια ένταση που μπορεί να γίνει κατανοητή ιστορικά ή ακόμα και με ευρείς πολιτικούς όρους. Σε ένα επίπεδο υπάρχει κάτι

---

* Global Television Network Chair in English and Cultural Studies, McMaster University, Canada <henry.giroux@gmail.com>

** Επίκουρη Καθηγήτρια Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Κύπρου <miranda.christou@ucy.ac.cy>

στην κληρονομιά που άφησε η παιδαγωγική στις πολιτισμικές σπουδές το οποίο δεν ήταν μόνο κρίσιμο για τη θεμελίωσή τους, αλλά και υποδείκνυε κάτι σημαντικό για τους τρόπους με τους οποίους θεωρητικοί των πολιτισμικών σπουδών, όπως ο Raymond Williams, επέδειξαν ουσιαστική αντίληψη και σεβασμό για το πώς το πολιτικό μπορεί να γίνει και πιο παιδαγωγικό. Άνθρωποι όπως ο Williams, ο Richard Johnson και ο Stuart Hall¹ κατέβαλαν σημαντική προσπάθεια να πάρουν στα σοβαρά, όχι απλά την παιδαγωγική επίδραση της κουλτούρας, αλλά και την κεντρικότητα της παιδαγωγικής στη διερεύνηση του ερωτήματος της εμπρόθετης δράσης [agency] ως θέμα πρώτιστης πολιτικής σημασίας. Πιστεύω ότι αυτή η κληρονομιά φαίνεται να έχει χαθεί από τις πολιτισμικές σπουδές τα τελευταία 20 χρόνια, σίγουρα μετά την κυκλοφορία του *Learning to Labour* του Paul Willis. Και τώρα, στον κλάδο των πολιτισμικών σπουδών διαπιστώνουμε ένα είδος άρνησης να εξετάσουν το ζήτημα της παιδαγωγικής, πολλώ δε μάλλον να αναγνωρίσουν την κεντρικότητα της παιδαγωγικής στην ίδια την έννοια της πολιτικής. Για παράδειγμα, οι Tony Bennett, Lawrence Grossberg, και Meagham Morris κυκλοφόρησαν ένα βιβλίο με τίτλο *New Key Words: A Revised Vocabulary of Culture and Society*, όπου δεν υπήρχε καμία αναφορά στον όρο παιδαγωγική. Αυτό είναι κάτι παραπάνω από παράλειψη: αντιπροσωπεύει μια αντίσταση στην έννοια της παιδαγωγικής που δεν προσηύκει στην ίδια την παράδοση των πολιτισμικών σπουδών στο πλαίσιο της οποίας εντάσσονται. Πρέπει να υπάρξει μια αλλαγή αντίληψης προτού ο κόσμος αρχίσει να εμπλέκεται σε πολιτικούς αγώνες και αυτό δεν φαίνεται να το συνειδητοποιεί μια πιο πρόσφατη γενιά θεωρητικών των πολιτισμικών σπουδών. Το σύμπτωμα της συνολικής πενιχρότητας που βλέπουμε σε νεο-φιλελεύθερες κοινωνίες δεν είναι απλώς οικονομικό ζήτημα, όσο σημαντικές κι αν είναι οι οικονομικές δυνάμεις. Οι θεσμοί δεν μπορούν να αλλάξουν, εάν δεν αλλάξουν και οι νοοτροπίες, αν δεν δούμε τους χώρους της κυρίαρχης δημόσιας παιδαγωγικής ως χώρους αγώνα και προσπάθειας και αν δεν αρχίσουμε τον αγώνα για νέους και εναλλακτικούς χώρους όπου τα ζητήματα συμβολικής δύναμης θα λαμβάνονται σοβαρά υπ' όψη.

Μ. Χρίστου: Αυτό το είδος κακοπιστίας στην οποία αναφέραστε έχει τις ρίζες της στην ακαδημαϊκή ιστορία, όπου ζητήματα παιδαγωγικής περιθωριοποιούνται μέσω μιας εκούσιας σύγχυσης μεταξύ εκπαίδευσης και διαπαιδαγώγησης, όταν η διαπαιδαγώγηση υποβιβάζεται στη μηχανιστική μεταφορά γνώσης μέσω πρακτικών που, με τη σειρά τους, συχνά οδηγούν αυτούς που ασκούν το επάγγελμα να απηφούν την ίδια τη θεωρία που το διαποτίζει. Με τον ίδιο τρόπο, θεωρητικοί των πολιτισμικών σπουδών αγνοούν τον κεντρικό ρόλο που παίζει η παιδαγωγική στο

να αποκαλύπτει πραγματικότητες και στο να προωθεί το σημαντικό πολιτικό έργο που οι ίδιοι ως μελετητές έχουν αναλάβει.

H. Giroux: Έχω την εντύπωση ότι συμβαίνουν τρία πράγματα. Πρώτον, υπάρχει η ιδέα ότι η παιδαγωγική αφορά απλά τη διαπαιδαγώγηση, όπως λέτε. Αυτό δείχνει μια θεωρητική και πολιτική σύγχυση που πολλοί θεωρητικοί του πολιτισμού δεν έχουν καταφέρει να ξεπεράσουν. Μιλούν για παιδαγωγική και συχνά τη συγχέουν με τη διαπαιδαγώγηση. Σπανίως διευρύνουν την έννοια της παιδαγωγικής ώστε να αγγίζει και άλλους τομείς, όπως τα μέσα ενημέρωσης και ένα μεγάλο πλήθος χώρων που αποτελούν σήμερα το σύνολο αυτού που ο C. Wright Mills αποκάλεσε 'πολιτισμικό εξοπλισμό' [cultural apparatus] ενώ ο Raymond Williams αναφέρει ως 'μόνιμη εκπαίδευση' [permanent education]. Έτσι, όταν μιλούν για πολιτισμικές σπουδές στην παιδαγωγική, λένε: 'Ε λοιπόν, πρέπει να φέρουμε τις πολιτισμικές σπουδές στα σχολεία'. Με αυτόν τον τρόπο, τους διαφεύγει τελείως αυτό που ήταν το κεντρικό στοιχείο του έργου του δικού μου και θεωρητικών όπως οι Donaldo Macedo, Nick Couldry, Susan Searls Giroux και μιας μικρής ομάδας ανθρώπων που έχουν επιχειρηματολογήσει πως, όταν μιλάμε για εκπαίδευση, δεν μιλάμε απλά για την διαπαιδαγώγηση αλλά για την εκπαιδευτική δύναμη της ευρύτερης κουλτούρας και για το τι αυτή σημαίνει, ειδικά επειδή καταδεικνύει την έννοια της δημόσιας παιδαγωγικής.

M. Χρίστου: Αυτή είναι η ουσία που συχνά αγνοούν όσοι απορρίπτουν την παιδαγωγική με το να τη βλέπουν απλά ως ένα εργαλείο εκπαιδευτικής πρακτικής. Δεν πρόκειται μόνον για άποψη μειωτική για την παιδαγωγική· εμποδίζει και την πληρέστερη εκμετάλλευση μεγαλύτερων ευκαιριών επέκτασης της δημόσιας παιδαγωγικής, ειδικά όταν στιδήποτε δημόσιο βρίσκεται στο στόχαστρο των επιταγών του νεο-φιλελευθερισμού.

H. Giroux: Συμφωνώ απόλυτα, και αυτό με φέρνει στο δεύτερο θέμα μου. Πιστεύω ότι το ζήτημα της κακοπιστίας αφορά και το πολιτισμικό κεφάλαιο. Θεωρώ ότι ένας από τους λόγους που οι πολιτισμικές σπουδές δεν ασχολούνται με το θέμα της παιδαγωγικής, ειδικά στις Ηνωμένες Πολιτείες, είναι διότι πολλοί από τους ανθρώπους που είναι στην πραγματικότητα θεωρητικοί των πολιτισμικών σπουδών προέρχονται από κλάδους πολύ απομακρυσμένους από την εκπαίδευση, την οποία συχνά βλέπουν ως πεδίο που δεν έχει ευρωστία και κύρος. Σε αυτό το σημείο μπορεί κανείς να διαπιστώσει είτε ένα είδος υπεροψίας είτε μια μορφή πολιτικής μικρόνοι-

ας ή πολύ περιορισμένους θεωρητικούς ορίζοντες. Αλλά βεβαίως υπάρχει στη θέση αυτή που βρίσκονται και ένα είδος ελιτίστικου πολιτισμικού κεφαλαίου στο οποίο ο Pierre Bourdieu έχει αναφερθεί εκτενώς. Η ανταλλάξιμη αξία, με την ακαδημαϊκή έννοια, δεν είναι πολύ μεγάλη όταν πρόκειται για τον τομέα της εκπαίδευσης και για παιδαγωγικά θέματα. Για να το θέσω αλλιώς, υπάρχει μια ιεραρχία γνώσης και αξίας στο πανεπιστήμιο που φαίνεται να υπονοεί ότι, τελικώς, η εκπαίδευση δεν μετρά και πολύ και συνεπώς δεν υπάρχουν πολλοί ακαδημαϊκοί στις πολιτισμικές σπουδές ή και σε αρκετούς άλλους κλάδους των ανθρωπιστικών επιστημών και τεχνών που να ασχολούνται με την εκπαίδευση, καθώς –παρότι κεφαλαιώδους πολιτικής σημασίας– γι’ αυτούς δεν έχει μεγάλη ανταλλάξιμη αξία υπό την έννοια κάποιου είδους πολιτισμικού κεφαλαίου.

Μ. Χρίστου: Αυτή είναι η ειρωνεία. Ενώ οι πολιτισμικές σπουδές προσπαθούν να αποκαλύψουν ιεραρχίες που, στο παρελθόν, χρησίμευσαν στην παραγωγή κυρίαρχων αξιών με το να αποκλείουν αυτούς που χαρακτηρίζονταν ως ο ‘Άλλος’ από το να έχουν πρόσβαση στο πολιτισμικό κεφάλαιο, φαίνεται ότι, όπως αποκρυσταλλώνονται ως ακαδημαϊκός κλάδος, διατρέχουν τον κίνδυνο να δημιουργήσουν ανυπέβλητα σύνορα που αντιγράφουν, αν και με διαφορετικά μέσα, πρακτικές αποκλεισμού, ειδικά στην εκπαίδευση, ακριβώς επειδή αυτή υπολείπεται πολιτισμικού αποθέματος στο ακαδημαϊκό περιβάλλον.

Η. Giroux: Πράγμα που σαφώς εγείρει ερωτηματικά σχετικά με το τρίτο ζήτημα που είναι ότι οι έννοιες της εκπαίδευσης και της παιδαγωγικής πάντα λάμβαναν σοβαρά υπόψη την εσωτερική σχέση μεταξύ θεωρίας και πρακτικής. Στην εκπαίδευση, η θεωρία δεν ήταν ποτέ αυτοσκοπός –πάντα αντιμετωπιζόταν ως εφόδιο, ως πηγή. Η εκπαίδευση γενικά ξεκινά με ένα συγκεκριμένο σχέδιο, μαζί με θέματα που αφορούν το πλαίσιο, τη θεωρητική ευρωστία και τη λειτουργικότητα. Η θεωρία, με αυτή την έννοια, είναι ένα σύνολο εργαλείων και όχι μια μηχανή ακτινογραφίας. Δεν βγάζει απλά κάποιες φωτογραφίες ώστε το αόρατο να γίνει ορατό, αλλά ανοίγει χώρους όπου η πολιτική μπορεί να διευρυνθεί και η ίδια η θεωρία να φωτίσει τρόπους παρέμβασης στον κόσμο. Κεντρικό στο ζήτημα της παιδαγωγικής είναι το ερώτημα του ποιες είναι οι συνθήκες που καθιστούν δυνατό ένα συγκεκριμένο είδος εμπρόθετης πράξης [agency], ποιον λειτουργικό ρόλο μπορεί να παίξει η θεωρία έξω από τον ακαδημαϊκό χώρο, πώς μπορεί να λειτουργήσει ώστε να καταστούν ορατοί οι τόποι και τα πλαίσια όπου εμποδίζεται η κοινωνική εμπρόθετη πράξη. Από αυτήν την άποψη θα μπορούσε να επαληθευθεί η οξυδερκής παρατή-

ρηση του Gramsci ότι όλες οι μορφές ηγεμονίας είναι εκ φύσεως και παιδαγωγικές.

Νομίζω πως όταν τίθεται το ερώτημα σχετικά με το 'ποια είναι η ευθύνη των διανοούμενων στις πολιτισμικές σπουδές;' η απάντηση είναι ότι αυτό που κάνει συχνά η εκπαίδευση είναι να φέρνει στο κέντρο της προσοχής ένα είδος πολιτικής συμβίωσης μεταξύ τρόπου σκέψης και τρόπου δράσης, σχετικά με το ερώτημα της πολιτικής και της δέσμευσης για τα κοινά, του ακαδημαϊκού έργου και της έλξης που ασκούν η ηθική και η κοινωνική ευθύνη. Με ποικίλους τρόπους, όμως, οι άνθρωποι των πολιτισμικών σπουδών έχουν υποτιμηθεί, κατά κάποιο τρόπο, τις ολιστικές θεωρητικές προσεγγίσεις, την επεξεργασία ηθικών ζητημάτων αλλά και τη σύλληψη της πολιτικής από μία ευρεία σκοπιά, όπως αυτή η τελευταία εκδηλώνεται στις ποικίλες εκφάνσεις της εξουσίας -και αυτό είναι το τελευταίο μας ζήτημα. Ενωώ ότι πρέπει να αντιληφθούμε το συγκεκριμένο ευρύτερων σχέσεων εξουσίας εντός διαπλαστικών και δυναμικών παγκόσμιων πλαισίων. Οι πολιτισμικές σπουδές έπρεπε να γίνουν κατανοητές ως ένας τομέας που ασχολείται όχι μόνο με συγκεκριμένα προβλήματα αλλά και με το πώς αυτά τα προβλήματα έχουν συνδεθεί με ευρύτερες ολότητες και σχέσεις εξουσίας. Δεν θα μπορούσε κάποιος να αντιληφθεί το σχολείο εκτός του πλαισίου του νεοφιλελευθερισμού ούτε και τα μέσα ενημέρωσης εκτός του πλαισίου των πολυεθνικών εταιριών και του παγκόσμιου καπιταλισμού. Επιπλέον, πιστεύω ότι για πολύ κόσμο οι πολιτισμικές σπουδές επιδίδονται σε ένα είδος απερισκεπτης εστίασης σε μια εξειδίκευση που συχνά αναφέρεται στα επουσιώδη. Θέλω να πω: χρειαζόμαστε πράγματι άλλη μια εργασία για τη Μαντόνα; Χρειάζεται όντως να γραφτεί άλλη μια μελέτη για τους Simpsons; Κατά κάποιον τρόπο, οι πολιτισμικές σπουδές έχουν χάσει τη σημασία τους είτε μέσα από τη ρομαντικοποίηση της εκλαϊκευμένης κουλτούρας [popular culture] είτε μέσω της μίμησης της υψηλής θεωρίας [high theory] οικοδομώντας ταυτόχρονα προστατευτικά τοιχώματα από ιδιωτισμούς που τις εμποδίζουν να σχοληθούν αποτελεσματικά με δημόσια θέματα πράγμα που, με τη σειρά του, περιορίζει την απήχησή τους σε μια πολύ μικρή ομάδα μελετητών.

Μ. Χρίστου: Η εξειδίκευση αποτελεί έναν μηχανισμό που χρησιμοποιείται συχνά για να εξαιρεί, με το να κομματιάζει συγκροτημένους τομείς γνώσης και να αρνείται ταυτόχρονα στους φοιτητές τα κριτικά εργαλεία που χρειάζονται για να συνδέσουν αυτούς του τομείς και να αποκτήσουν έτσι μια καλύτερη αντίληψη της πραγματικότητας. Ποια πιστεύετε ότι είναι μια μέση οδός μεταξύ αυτών των δύο ομάδων: από τη μία, όσων ανήκουν στον χώρο της διαπαιδαγώγησης και πιστεύουν στην πρακτική και στην αλλαγή μόνον μέσω αυτής, απορρίπτοντας τη θεωρία και

τη διανόηση και, από την άλλη, των θεωρητικών που ασχολούνται με αυτό που εσείς αποκαλέσατε 'την πιο στείρα μορφή φιλοσοφισμού' και προσπαθούν να αναπτύξουν το αντικείμενό τους με το να παίζουν με τη γλώσσα και τις έννοιες χρησιμοποιώντας τις σαν μορφή εξ αίρεσης που αρνείται πρόσβαση τόσο στις έννοιες όσο και στο πολιτισμικό κεφάλαιο;

H. Giroux: Ίσως η προσέγγιση της μέσης οδού να μην είναι αυτό που χρειάζεται, υπό την έννοια ότι υπάρχει κίνδυνος να αποκρυσταλλωθούν τα ήδη δύσκαμπτα όρια μεταξύ των κλάδων και επιστημών. Ενδεχομένως να μην απαιτείται μια ημι-μεταρρύθμιση που να συμβιβάζει αλλά μια διαδικασία που να δείχνει προς έναν ριζοσπαστικό μετασχηματισμό του ακαδημαϊκού χώρου σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους κατασκευάζεται η γνώση και ορίζεται η παιδαγωγική. Ενώ υπάρχει περιθώριο για εξειδίκευση και κλάδους στον ακαδημαϊκό χώρο, πάρα πολύ συχνά αυτοί οι κλάδοι επιδεικνύουν συμπεριφορά προάσπισης της επικράτειάς τους και οριοθετούνται για να αφήσουν έξω προβλήματα και σχέδια που δεν μπορούν να αναλάβουν οι εξειδικευμένοι κλάδοι. Για να το πούμε ωμά, υπάρχει ένα είδος τρομοκρατίας, από την πλευρά των κλάδων, η οποία καθορίζει τη γνώση και τα πεδία της με ιδιαίτερα περιοριστικό τρόπο. Τα όρια μεταξύ κλάδων και επιστημών μπορεί να είναι καλά σε ό,τι αφορά τα επαγγέλματα, περιορίζουν όμως δομικά την πνευματική εργασία, καθώς επίσης και το πώς και πού τοποθετούνται οι ακαδημαϊκοί μέσα στη δομή γνώσης της ανώτερης εκπαίδευσης. Η διεπιστημονική εργασία είναι κριτικής σημασίας όχι μόνο για να επιληφθεί προβλημάτων που ξεπερνούν τις δυνατότητες συγκεκριμένων κλάδων ακόμη και να εγείρουν κάποια ερωτήματα ή προβληματισμούς, αλλά και επειδή πρέπει να επινοήσουμε καινούργια πεδία μελέτης που να αντιπαρτιθενται με ζητήματα που έχουν να κάνουν με τις δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης, με τα νέα μέσα επικοινωνίας και ενημέρωσης και άλλους φορείς εξουσίας οι οποίοι δεν δρουν ούτε εκφράζονται εντός των κλαδικών ή κανονιστικών αντιλήψεων της γνώσης, της κουλτούρας ή των κοινωνικών σχέσεων. Στην άλλη πλευρά αυτού του διαχωρισμού των κλάδων, υπάρχουν ερωτήματα σχετικά με τον ρόλο της θεωρίας, της πρακτικής και του status κάποιων από τις μη εμπειρικές μεθοδολογίες: εντάσεις που αφορούν τον διαχωρισμό μεταξύ θεωρίας, πρακτικής και εφαρμογής. Πιστεύω πως κάθε κλάδος επηρεάζεται και αλλοιώνεται από αυτές τις εντάσεις οι οποίες παραδοσιακά είναι πιο έκδηλες στον διαχωρισμό μεταξύ της θετικιστικής και της κριτικής θεωρίας. Ενώ ό,τι αντιπροσωπεύουν δύο χρονικές στιγμές για κάθε μία από αυτές τις παραδόσεις. Δεν έχω παρατηρήσει ποτέ να ξεχωρίζει το ζήτημα της πρακτικής από το ζήτημα του να εκφράζεις μια θε-

ωρία, και πιστεύω ότι άνθρωποι που υποστηρίζουν την πρακτική δεν αντιλαμβάνονται πώς η θεωρία επηρεάζει αυτό που κάνουν. Όπως ακριβώς πιστεύω ότι οι άνθρωποι που βλέπουν τη θεωρία σαν ένα ερμητικά κλειστό φαινόμενο έχουν κάπως αποσυνδεθεί από ένα βασικό ερώτημα, το οποίο θεωρώ κεντρικό σε οποιοδήποτε είδος λόγου, ένα ερώτημα που αφορά το πώς η δική τους δουλειά συνδέεται με την ευρύτερη ανθρώπινη κοινωνία· πώς η θεωρητική εργασία διευρύνει τις πιθανότητες να επιτευχθεί κοινωνική δικαιοσύνη και μια ευρύτερη έννοια παγκόσμιας δημοκρατίας· πώς συμπεριλαμβάνουν το κοινό στη δουλειά τους. Πρέπει να αναρωτηθούμε με ποιον τρόπο η δουλειά αυτή συνδέεται με την έννοια του κοινού. Πολλοί ακαδημαϊκοί υπερασπίζονται τον μονόπλευρο τρόπο θεώρησης των πραγμάτων που υιοθετούν, με το επιχείρημα ότι είναι κεντρικό συστατικό στοιχείο του να κάνεις το αόρατο ορατό, του να καθιστάς διαφανές αυτό που συχνά φαίνεται να είναι απλώς κοινή λογική. Κατά τη δική μου γνώμη, πρόκειται απλώς για έναν ανέξοδο τρόπο να ξεγλιστρούν αφού χρησιμοποιήσουν τη γλώσσα σαν αμυντικό τείχος έναντι των περισσότερων αναγνωστών τους.

Υποθέτω λοιπόν πώς εάν επρόκειτο να βρω ένα σημείο αναφοράς για να κατανοήσουμε την ένταση τόσο μεταξύ κλάδων όσο και μεταξύ του δυϊσμού θεωρία-πρακτική, θα έλεγα ότι η ένταση αυτή είναι συμπτωματική της κρίσης που υπάρχει στην ανάληψη ακαδημαϊκής ευθύνης. Εδώ τίθενται διάφορα ερωτήματα, όπως: ποια είναι η ευθύνη των διανοούμενων που κάνουν αυτή την εργασία; είναι να γράφουν σε ακαδημαϊκά περιοδικά; να απαλύνουν το πλήγμα του ανθρώπινου πόνου; να ερευνήσουν με κάποιον τρόπο το νόημα της κοινωνικής δικαιοσύνης; να διανοίξουν την προοπτική μια ριζοσπαστικής θεώρησης του τι σημαίνει να ζεις σε μια δημοκρατική κοινωνία; Εν τέλει, ναι, πιστεύω ότι είναι ευθύνη των διανοούμενων να κάνουν με αυτόν τον τρόπο βιώσιμη τη δουλειά τους.

Μ. Χρίστου: Δυστυχώς, σπανίζει το είδος του διανοούμενου που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε δημόσιο διανοούμενο [public intellectual] όπως ήταν ο Antonio Gramsci και ο Edward Said. Όλο και περισσότερο, οι διανοούμενοι συμβιβάζονται ως προς την υποχρέωση που έχουν να λένε την αλήθεια απέναντι στην εξουσία, και σιωπούν όταν η εϋθραυστη δημοκρατία μας τείνει προς τον φασισμό, όπως καταδεικνύει η χρήση παράνομων μεθόδων παρακολούθησης, η απώλεια πολιτικών ελευθεριών, η κράτηση επί αόριστον, η νομοθεσία σχετικά με τα κρατικά μυστικά, για να αναφέρουμε μερικά μόνον χαρακτηριστικά που εμφανίζονται και σε φασιστικά καθεστώτα. Δεν φαίνεται να ασκείται καμιά πίεση στους διανοούμενους για να ασχοληθούν με τα κοινά υπό την έννοια που μιλήσατε εσείς.

H. Giroux: Πιστεύω ότι αυτό αναφέρεται σε μια ευρύτερη διαμάχη που εκτυλίσσεται σε πολλούς από τους ποικίλους χώρους στους οποίους εργάζονται οι διανοούμενοι: στη λογοτεχνία και άλλα είδη συγγραφής, στην ποίηση, στη διδασκαλία, στις εκδόσεις, στα μέσα ενημέρωσης. Το ποιος είναι ο ρόλος του διανοούμενου δεν είναι πάντοτε ξεκάθαρο, και δεν θα απαντηθεί πάντοτε από τους ίδιους τους διανοούμενους, έτσι δεν είναι; Εννοώ ότι υπάρχουν κοινωνίες όπου, σε συγκεκριμένες ιστορικές στιγμές, το να διαφωνείς εξισώνεται με το να μην είσαι πατριώτης. Όποτε πρέπει να αντιληφθούμε το ερώτημα υπό τη σκοπιά δύο πραγμάτων: της πολιτικής των καιρών όπου ζούμε και των συνθηκών που κάνουν μια κοινωνία να βλέπει την πνευματική εργασία ως επικίνδυνη. Έτσι αρχίζουμε να φτιάχνουμε ένα πολιτικό και θεωρητικό ευρετήριο κάποιου είδους ώστε να μπορούμε να αναφερόμαστε στο ίδιο το θέμα του φασισμού και στο ίδιο το θέμα της δημοκρατίας. Δεύτερον, ενώ υπάρχουν πιέσεις που είναι κατά το μεγαλύτερο μέρος ιδεολογικές και θεωρητικές και οι οποίες, στην ουσία, προωθούν τόσο την αυτο-λογοκρισία εκ μέρους των διανοουμένων όσο και την πίεση να γίνουν συνεργοί της κυρίαρχης εξουσίας, θεωρώ πως πρέπει πάλι να εγερθεί το ερώτημα της ευθύνης που έχουν οι ίδιοι οι διανοούμενοι υπό την έννοια του πώς θα πραγματοποιήσουν τη δουλειά τους ακόμα και υπό τις πιο φρικτές συνθήκες. Διότι μου φαίνεται πως οι διανοούμενοι έχουν ευθύνη για αυτό, ακόμα και όταν πρόκειται να αντιμετωπίσουν, για παράδειγμα, την απειλή να τους απολύσουν, να τους φυλακίσουν ή ακόμα και να τους βασάνισουν. Οι συνθήκες που καθιστούν πιθανό και δυνατό τον απολυταρχισμό βάλλουν εναντίον εκείνων των ακαδημαϊκών που με οιονδήποτε τρόπο έχουν κατορθώσει να συνδέσουν την έρευνα και την παιδαγωγική με ένα ευρύτερο πλαίσιο δημοσίων δεσμεύσεων και αξιών. Το πρότυπο του κρατικού και οργανικού δεσμευμένου διανοούμενου που αποφασίζει να έχει το κεφάλι ψηλά, αντί να γονατίσει, δεν προκαλεί πλέον τον θαυμασμό. Αντίθετα, θέσεις σαν αυτές γελοιοποιούνται στις μέρες μας και υποβάλλονται σε ποικίλες μορφές καταστολής και λογοκρισίας και, σε μερικές περιπτώσεις, μπορεί να αποτελέσουν και αιτία απόλυσης. Υπ' αυτές τις συνθήκες, το πανεπιστήμιο δεν είναι πλέον, όπως είχε εισηγηθεί ο Derrida, ένας χώρος όπου σκέφτεσαι, ενεργείς και δίνεις αξία στην ανταλλαγή στοχαστικών απόψεων και στην ικανότητα του να είσαι επικριτικός και υπεύθυνος.

M. Χρίστου: Ποιες θεωρείτε σήμερα τις μεγαλύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι διανοούμενοι για να μπορέσουν να προστατέψουν ο ένας τον άλλο και να κάνουν ορατό τον κίνδυνο του να τους κατηγορήσουν, να τους 'σταυρώσουν' κατά κάποιο τρόπο; Με το να προστατέψουν ο ένας τον άλλο δεν εννοώ να δημιουργή-

σων λέσχες και καταλόγους μελών που θα κάνουν τους διανοούμενους ακόμα λιγότερο υπόλογους στην κοινωνία και την κοινότητα. Εννοώ τη διεύρυνση δημόσιων χώρων όπου μπορούν να παίξουν ρόλο στο να αναλάβουν τις ευθύνες τους ως διανοούμενοι και να δημιουργήσουν μια ισχυρότερη αλληλεγγύη, η οποία θα εκθρέψει μέσα τους το θάρρος να αποκηρύξουν οποιαδήποτε και κάθε μορφής κοινωνική αδικία καθώς θα ζητούν μια πιο ριζοσπαστική δημοκρατία, δικαιοσύνη και ισότητα.

H. Giroux: Πιστεύω ότι οι μεγαλύτερες προκλήσεις λειτουργούν γύρω από τέσσερις παράγοντες. Στο πρώτο επίπεδο, οι διανοούμενοι πρέπει να επιδίδονται σε αυτοκριτική και να αμφισβητούν την ίδια τη φύση της δουλειάς τους. Πρέπει να θέτουν το ερώτημα: τι είναι αυτό που κάνω και γιατί; Πρέπει διαρκώς να διερωτώνται για τις αξίες, τις σχέσεις, τους μηχανισμούς με τους οποίους πλαισιώνουν τις ιδέες τους, πρέπει να διερωτώνται για τις πρακτικές τους. Αυτός είναι ένας θεμελιώδης τρόπος για να γίνει η αρχή. Αν δεν μπορείς να δεις κριτικά και με τρόπο που να αντανάκλα σε εσένα τον ίδιο τις μελέτες και τα έργα με τα οποία ασχολούνται οι διανοούμενοι, τις αξίες που τους καθοδηγούν στη δουλειά τους, τα είδη ευθύνης που καθορίζουν την επιτυχία ή την αποτυχία της παιδαγωγικής μας δουλειάς, ή την αξία του πώς η δουλειά μας απευθύνεται σε βασικά κοινωνικά προβλήματα, τότε πώς μπορούμε να λέμε τους εαυτούς μας κριτικούς και δημόσιους διανοούμενους;

Το δεύτερο ερώτημα είναι: ποια είναι η φύση της κρίσης στην οποία βρισκόμαστε; πώς ακριβώς λειτουργεί; ποιες είναι οι αντιδημοκρατικές δυνάμεις που καθορίζουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο εργαζόμαστε καθώς και την ευρύτερη κοινωνική διάρθρωση; πώς να κάνουμε ορατές τις αξίες, πρακτικές, γνώσεις, κοινωνικές σχέσεις και ιδεολογίες, την κρυμμένη απολυταρχική τάξη και δομή σε αυτή την καινούργια νεοφιλελεύθερη ιστορική συγκυρία; πώς αναγνωρίζουμε είτε τον νεοφιλελευθερισμό είτε τον φονταμενταλισμό είτε τον милитарισμό; Θέλω να πω ότι η απαρίθμηση δεν έχει τελειωμό... Πρέπει να γνωρίζεις εναντίον ποιων δυνάμεων πολεμάς.

Τρίτον, πώς ανασύρεις τη γλώσσα τόσο της κριτικής όσο και της αντίστασης και της ελπίδας; Πώς μπορεί κάποιος να ανασύρει μια έννοια αλληλεγγύης που να μπορεί να εφαρμοστεί σε έναν κόσμο όπου οι προηγούμενες έννοιες της κοινότητας και του κοινού δεν λειτουργούν πλέον; Με άλλα λόγια, πώς εμπλέκεσαι σε νοηματοδοτήσεις για την αλληλεγγύη και τη συμμαχία, ειδικά με άλλους ακαδημαϊκούς από ολόκληρο τον κόσμο, με τρόπους που να καταδεικνύουν την αξία μιας συλλογικής δύναμης η οποία να μπορεί να λειτουργεί όχι μόνο μέσα σε συγκεκρι-

μένα κράτη αλλά και διαμέσου των συνόρων, προκειμένου επιλαμβάνεται κοινών προβλημάτων τα οποία αφορούν τη σχέση της εκπαίδευσης με τη δημοκρατία και την πολιτική αντίληψη;

Και τέλος, τι σημαίνει να παίρνουμε στα σοβαρά τον ίδιο τον πληθυσμό στον οποίο ισχυριζόμαστε ότι απευθύνεται η εργασία μας; πώς θα φτιάξουμε οργανικές συνδέσεις με τις πραγματικότητες που βιώνουν τα ακροατήρια τα οποία μπορεί να επωφεληθούν από την εργασία μας και που ακόμα περισσότερο ενδέχεται να επηρεάσουν αυτό που κάνουμε με το να χρησιμοποιήσουν το έργο μας για να αντιληφθούν ότι τους αφορούν ευρύτερα δημόσια προβλήματα; τι σημαίνει, για παράδειγμα, να παίρνεις στα σοβαρά τη νεολαία; τι σημαίνει να παίρνεις στα σοβαρά το κίνημα παγκοσμιοποίησης για την ειρήνη; τι σημαίνει να μιλάμε για πληθυσμούς που όλο και περισσότερο θεωρούνται αναλώσιμοι; Εννοώ, πώς ανασύρουμε ευκαιρίες που μας επιτρέπουν να είμαστε διανοούμενοι σε χώρους που ίσως δεν προωθούν και την πιο παραγωγική πνευματική εργασία; τι σημαίνει να αγωνίζεσαι για τις συνθήκες που καθιστούν δυνατούς τη δικαιοσύνη και τον εκδημοκρατισμό χωρίς να σφετερίζεσαι τη φωνή των καταπιεσμένων;

Μ. Χρίστου: Καθώς μιλούσατε, σκεφτόμουν την έννοια κάποιου που διασχίζει σύνορα ταξιδεύοντας ανάμεσα σε κλάδους, δημόσιους τομείς και κοινότητες, ενώ ταυτόχρονα δεν συμβιβάζεται ως προς την παιδαγωγικότητα της δουλειάς του. Αυτό, φυσικά, συμπεριλαμβάνει και το να διασχίζει σύνορα μεταξύ χωρών. Δεδομένης της σημερινής συγκυρίας μεταξύ παγκοσμιοποίησης και της εντεινόμενης ηγεμονίας της αγγλικής γλώσσας, ποια είναι η σημασία του να μεταφράζεται η δουλειά σου σε ένα διαφορετικό πολιτισμικό πλαίσιο;

Η. Giroux: Πιστεύω ότι εδώ έχουμε δύο πράγματα: σε ένα πιο θεωρητικό επίπεδο, θεωρώ ότι η μετάφραση είναι ένα από τα βασικά είδη πολιτικής. Χωρίς την έννοια της μετάφρασης, δεν υπάρχει πολιτική. Είτε αναφερόμαστε στο να μεταφραστούν θεωρητικές έννοιες, όπως αυτές για τις οποίες μιλάμε εδώ, είτε αναφερόμαστε στην πιθανότητα να γίνει διαθέσιμη η δουλειά κάποιου σε διαφορετικές γλώσσες. Ως διανοούμενος, δεν θα μπορούσα να διαβάσω τον Paulo Freire, αν δεν τον είχε μεταφράσει κάποιος σαν τον Donald Macedo. Κι αυτό δεν το βλέπω ως μονόδρομο. Πιστεύω ότι μας εμπλουτίζει όλους η ιδέα της μετάφρασης διότι αφήνει να ακουστούν φωνές που συνήθως δεν έχουμε την ευκαιρία να ακούσουμε και επίσης, μας θέτει, κατά κάποιο τρόπο, σε διάλογο με ανθρώπους που εκπροσωπούν κοινότητες στις οποίες, λόγω του εμπόδιου της γλώσσας, μερικές φορές απλά δεν μπορούμε

να διεισδύσουμε ώστε να υπάρξει ανταλλαγή. Η μετάφραση, όμως, έχει και μια κοφτερή πολιτική αιχμή διότι μας δείχνει αυτό που ο C. Wright Mills αποκάλεσε την επιτακτική ανάγκη να μεταφράζουμε ιδιωτικά ζητήματα σαν να είναι δημόσια, να συνδέουμε το προσωπικό με το πολιτικό ούτως ώστε το δημόσιο να μην εντοπίζεται μόνον στον απορυθμισμένο και ιδιωτικοποιημένο κόσμο της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας. Έτσι, πιστεύω ότι το ζήτημα της μετάφρασης είναι ιδιαίτερα κεντρικό για την πνευματική εργασία. Γνωρίζω πόσο επίπονη εργασία είναι αυτή, και ασφαλώς δεν αναφέρομαι σε εκείνες τις περιπτώσεις που επιχειρούνται εμπροθέτως παρερμηνείες αλλά σε εκείνες που η απόδοση του νοήματος γίνεται με αντικειμενικότητα και πιστότητα και περαιτέρω μπορεί να οδηγήσει σε αμφισβήτηση κυρίαρχων ερμηνειών και αξιακών πλαισίων.

Μ. Χρίστου: Και σημειώσατε πως αυτό είναι κάτι που χρειάζεται να γίνει, ειδικά τώρα που οι διανοούμενοι πρέπει να βρίσκονται σε επικοινωνία ο ένας με τον άλλο.

Η. Giroux: Νομίζω ότι χρειάζεται να γίνει σε πολλά διαφορετικά επίπεδα. Είναι αναγκαίο επειδή οι διανοούμενοι είναι μια ανεκτίμητη πηγή εφοδίων. Σε μια εποχή όπου η εξουσία έχει πια αποδεσμευτεί από την πολιτική διάσταση των πραγμάτων και υπάρχει σε χώρους που βρίσκονται υπεράνω της πολιτείας, πρέπει να φτιάξουμε από την αρχή μια γλώσσα που να είναι κατάλληλη γι' αυτή την παγκόσμια διάσταση που έχει προσλάβει η πολιτική. Πιστεύω ότι, κάνοντας κάτι τέτοιο, οι διανοούμενοι θα εξυπηρετήσουν έναν μοναδικό σκοπό. Θεωρώ ότι πρέπει πιο συγκεκριμένα, ανά τον κόσμο να αγωνιστούν ενάντια στον νεοφιλελεύθερο απολυταρχισμό και την παγκοσμιοποίηση. Είναι μια αρρώστια που σακατεύει, σκοτώνει και προκαλεί αμέτρητες και ευρύτατες περιπτώσεις ανισότητας και πρέπει να αντιμετωπισθεί τόσο στην οικονομική της διάσταση όσο και στην παιδαγωγική, ως τρόπος σκέψης.

Ταυτόχρονα, όμως, οι διανοούμενοι πρέπει να αντιλαμβάνονται πληρέστερα τις συνθήκες που επιτρέπουν και συγκροτούν την ίδια τη δυνατότητα του να επιδίδεται κανείς σε πνευματική εργασία. Τι εννοώ με αυτό: δεν είναι απλά τι σημαίνει διεθνώς να συντηρείς θεσμούς κρατικής εκπαίδευσης στη Γαλλία, στην Ελλάδα, στην Ισπανία, στη Λατινική Αμερική. Πρέπει να προσπαθήσουμε να αντιληφθούμε τι σημαίνει να τροφοδοτείς επιχειρήσεις όπως, για παράδειγμα, εκδοτικές, μικρούς οίκους όπου ο κόσμος μπορεί να δημοσιεύει τη δουλειά του, έτσι ώστε να είναι προσιτή διεθνώς. Δεν μπορεί να υπάρξει πνευματική εργασία εάν δεν υπάρχουν οι υλι-

κές συνθήκες και οι δημόσιοι χώροι που της επιτρέπουν να υπάρχει. Αυτό είναι απόλυτα ουσιώδες διότι τώρα ζούμε σε έναν κόσμο όπου το ζήτημα της ιδιοκτησίας των μέσων πνευματικής παραγωγής είναι σημαντικό. Δεν μπορούμε να πούμε 'ναι, μπορούμε να γράφουμε αυτά τα πράγματα και να τα έχουμε και σε μετάφραση' ή, απλά, να τα βάλουμε στο internet. Το internet είναι σπουδαίο διότι όντως παρακάμπτει επίσημους φορείς εξουσίας, χρειαζόμαστε όμως και εναλλακτικούς εκδοτικούς οίκους, δημόσιους χώρους και μορφές πολιτισμικής παραγωγής. Πρόκειται για απολύτως κεντρικό ζήτημα.

Τέλος, πιστεύω ότι οι διανοούμενοι πρέπει να μάθουν να χειρίζονται τα νέα μέσα μαζικής επικοινωνίας και ενημέρωσης. Αυτά είναι πράγματι από τους λίγους δημόσιους χώρους που η άκρα Δεξιά δεν καταφέρνει να ελέγξει, παρά τα αυξανόμενα χρηματικά ποσά που διαθέτει. Είναι η άγρια μεθοριακή ζώνη των ανταλλαγών... σαφώς εύθραυστη και διαρκώς σε κίνδυνο. Πρέπει να μάθουμε να χειριζόμαστε αυτή τη νέα τεχνολογία. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι μας προσφέρει έναν χώρο όπου μπορούν να υπάρξουν μορφές εμπρόθετης πολιτικής δράσης που άλλοι χώροι δεν θα μπορούσαν ούτε να εκθρέψουν ούτε να καλλιεργήσουν.

Μ. Χρίστου: Φαίνεται ότι ορισμένες ομάδες το έχουν ήδη αντιληφθεί αυτό. Κάποιες ομάδες νέων που ενδιαφέρονται για το περιβάλλον χρησιμοποιούν την τεχνολογία με μεγάλη αποτελεσματικότητα για να προωθήσουν, μεταξύ άλλων, προγράμματα περιβαλλοντικής προστασίας, κοινωνικής δικαιοσύνης και αντι-πολεμικές εκστρατείες. Όπως ήταν αναμενόμενο, ο ακαδημαϊκός χώρος έμεινε πίσω και, στην καλύτερη περίπτωση, αυτό που κάνει είναι να προσπαθεί να προλάβει τους άλλους.

Η. Giroux: Ναι, οι ακαδημαϊκοί έχουν μείνει πολύ πίσω σε σχέση με το πόσο έχουν προχωρήσει αρκετές απ' αυτές τις ομάδες νεολαίας. Άτομα, όπως ο Adam Fletcher, έχουν δημιουργήσει τέτοιες συνθήκες ούτως ώστε πολλοί νέοι και νέες να δημιουργούν λόγο για τον εαυτό τους, να οργανώνονται κατά της κοινωνικής αδικίας και να χρησιμοποιούν τα νέα μέσα τόσο για να πληροφορούν άλλους νέους όσο και σαν εργαλείο για να κινητοποιηθούν νέες κοινότητες αντίστασης. Υπάρχουν κάθε λογής άνθρωποι που οργανώνονται. Υπάρχουν, για παράδειγμα, άνθρωποι που κάνουν καταπληκτικά πράγματα με τεχνολογίες όπως το internet, οι ψηφιακές κάμερες, τα podcasts και άλλα κοινωνικά ιστολόγια και δίκτυα, όλα προϊόντα των νέων μέσων. Ακόμα και ο Edward Said, λίγο πριν πεθάνει, αναφερόταν στην ανάγκη να εκμεταλλευτούν πραγματικά οι δημόσιοι διανοούμενοι αυτές τις νέες τε-

χνολογίες και τους δημόσιους χώρους ούτως ώστε όχι μόνο να αποκτήσουν πρόσβαση στο ευρύτερο κοινό, αλλά και να μάθουν πώς να δημιουργούν τέτοιους χώρους ως μέρος μιας ουσιαστικότερης κατανόησης του θεσμικού υπόβαθρου της πολιτισμικής πολιτικής. Ο Doug Kellner αποτελεί καλό παράδειγμα τέτοιου είδους προσπάθειας. Όταν ήταν στο Austin του Texas, είχε δικό του τηλεοπτικό σταθμό και έπαιρνε συνεντεύξεις μέσω ενός κοινοτικού καναλιού. Ο Doug είναι καταπληκτικός με κάτι τέτοια· έκανε αυτά τα πράγματα πριν από 20 χρόνια. Πολλοί ακαδημαϊκοί ούτε τώρα δεν θα αντιλαμβάνονταν τη δυναμική μιας τέτοιας δουλειάς. Όλοι νομίζουν ότι πρέπει να δημοσιεύουν σε έντυπα ακαδημαϊκά περιοδικά, ότι πρέπει να δημοσιεύουν βιβλία.

Μ. Χρίστου: Ναι, διότι έτσι επιβιώνουν στον ακαδημαϊκό χώρο.

Η. Giroux: Είναι αναμφισβήτητο πως υπάρχουν πιέσεις για να δημοσιεύεις με αυτόν τον τρόπο. Σαφώς! Και δεν θέλω να τις υποτιμήσω... Δεν πρέπει, ωστόσο, να σε καθορίζουν ολοκληρωτικά. Εγώ ποτέ δεν δημοσιεύω μόνο σε έναν χώρο. Κάνω ό,τι μπορώ για να διαθέτω την εργασία μου σε πλήθος από πλατφόρμες στις οποίες περιλαμβάνονται και ακαδημαϊκά περιοδικά που μπορεί κανείς να συμβουλευτεί online. Το ότι έγραφα για το Truthout³ τα τελευταία δέκα χρόνια, για παράδειγμα, μου έδωσε την ευκαιρία να επικοινωνήσω με ένα πολύ ευρύτερο κοινό από αυτό που έχει διαβάσει την ακαδημαϊκή μου εργασία. Έτσι έφτασα να λαμβάνω γράμματα από την Ιαπωνία, την Πορτογαλία, την Ισπανία, την Ελλάδα και άλλα μέρη του κόσμου. Μερικά από τα άρθρα μου στο Truthout μετρούν πάνω από 150.000 επισκέψεις την βδομάδα.

Τα νέα μέσα προσφέρουν στους ακαδημαϊκούς ένα πολύ μεγαλύτερο ακροατήριο από αυτό στο οποίο είχαν παραδοσιακά πρόσβαση· επίσης τους δίνουν την ευκαιρία να βρίσκονται σε διάλογο με ευρύτερο φάσμα από θέσεις, ανθρώπους και πολιτικά προγράμματα και μελέτες. Ενώ οι διανοούμενοι μπορούν να γράφουν για πολλαπλά ακροατήρια, τόσο εξειδικευμένα όσο και γενικευμένα, εμένα προσωπικά δεν με ενδιαφέρει πλέον να γράφω άρθρα που θα διαβαστούν από πολύ μικρές, εξειδικευμένες κοινότητες. Θέλω, πραγματικά, να γράφω μόνο για 12 άτομα; Γιατί να περάσεις μήνες ερευνώντας για ένα άρθρο που θα διαβάσουν μόλις 50 άνθρωποι; Δεν το βρίσκω λογικό. Δεν έχει νόημα, είτε από πολιτική είτε από υπαρξιακή άποψη. Αυτό το ερώτημα, σχετικά με το ακροατήριο και με το να παράγεις εργασία που απευθύνεται στο κοινό και αφορά σημαντικά κοινωνικά θέματα, πρέπει να βρίσκεται στο επίκεντρο του τι σημαίνει να είσαι δημόσιος διανοούμενος.

Μ. Χρίστου: Θα ήθελα να εστιάσω σε ένα άλλο σημείο που έχει να κάνει με τις σπουδές για τη νεολαία [Youth Studies] και την τάση παγκοσμιοποίησής τους. Μέχρι τώρα, μου φαίνεται ότι έχουμε κάνει αρκετά για να προωθήσουμε τον λόγο που αφορά τη νεολαία και τη σχέση της με τον καταναλωτισμό, τη μόδα, τη μουσική και άλλα θέματα σημαντικά για να κατανοήσει κανείς τη συμπεριφορά της. Η παιδαγωγική πρόκληση, όπως το βλέπω, είναι πώς θα σκιαγραφήσουμε νέα σύνορα για τις σπουδές για τη νεολαία, υπό το πρίσμα των δυνάμεων της παγκοσμιοποίησης και της εποχής της πληροφόρησης –σύνορα που θα καθιστούν δυνατή την καλλιέργεια ενός παγκόσμιου πολίτη που θα διαθέτει τα κριτικά εργαλεία.

Η. Giroux: Έχω τη γνώμη ότι η νεολαία έχει γίνει αντικείμενο μελέτης με μερικούς από τους πιο ασήμαντους τρόπους. Ταυτόχρονα, πιστεύω ότι, ως αντικείμενο κριτικής ανάλυσης, η νεολαία δεν κατέχει κεντρική θέση στην πολιτική θεωρία, είτε στις πολιτισμικές σπουδές είτε οπουδήποτε αλλού. Για να είμαι ακριβής, θεωρώ πως η έννοια της νεολαίας έχει γίνει η βουβή κατηγορία που, με πολλούς τρόπους, στοιχειώνει τραγικά μεγάλο μέρος των θεωριών που προσποιοούνται είτε πως είναι προοδευτικές είτε πως ανήκουν στην παράταξη της Αριστεράς. Σήμερα ένα από τα πιο απίστευτα είδη επίθεσης στον κόσμο εξαπολύεται εναντίον των νέων: παιδική εργασία, σεξουαλική σκλαβιά, σεξουαλική κατεύθυνση, ανεπαρκής επένδυση στη δημόσια υποδομή, μαζική ανισότητα, παιδιά που απάγονται για να καταταγούν στον στρατό και εξαναγκάζονται να σκοτώσουν... Δεν νομίζω ότι πληροφορούμαστε αρκετά για αυτά τα θέματα. Πιστεύω ότι, ενώπιον μιας από τις σοβαρότερες περιπτώσεις παγκόσμιας ύφεσης που είχαμε εδώ και δεκαετίες, δεν γράφεται σχεδόν τίποτα για το πώς επηρεάζεται η νεολαία, πώς χειραγωγείται στην ουσία και υπόκειται σε απίστευτο βαθμό πόνου και στέρησης.

Μέρος της επιφανειακής μελέτης που γίνεται σε θέματα νεολαίας επικεντρώνεται στη κουλτούρα των διασημοτήτων, στη μόδα και συχνά σε τελείως ιδιωτικά ζητήματα που αφορούν τα διάφορα είδη στυλ που υιοθετεί η νεολαία, τη σεξουαλική κατεύθυνση, διατροφικές επιλογές της κ.λπ. Παραγκωνίζονται ζητήματα ζωής και θανάτου για να αντικατασταθούν με έναν λόγο που είτε καθιστά τη νεολαία προϊόν προς κατανάλωση είτε την κατατάσσει στα εγκληματικά στοιχεία που απειλούν την κοινωνία. Τα πραγματικά σημαντικά θέματα που αφορούν τη νεολαία δεν συζητούνται. Δεύτερον, αγνοούμε τελείως –και πολλαπλώς– τα κινήματα νεολαίας που προσπαθούν να εγείρουν και να ασχοληθούν με αυτά τα ζητήματα. Βρίσκω πολύ λίγους ανθρώπους στις Ηνωμένες Πολιτείες ή στον Καναδά που να κλίνουν προς την Αριστερά και να γνωρίζουν για το φάσμα των κινήματων νεολαίας που

υπάρχουν και δρουν είτε σε εθνικό είτε σε παγκόσμιο επίπεδο –ενδέχεται απλώς να έχουν ακούσει για την παγκόσμια κίνηση για δικαιοσύνη ή εκείνους που αντιτίθενται στα παράνομα εργοστάσια κατασκευής ρούχων [sweat shops]. Πιστεύω όμως ότι η Αριστερά όπως και η Δεξιά αγνοούν πολλαπλώς τους νέους και τις νέες, τους βλέπουν σαν πρόβλημα ή σαν να είναι ‘αναλώσιμοι’ [disposable youth].

Μ. Χρίστου: Πώς θα σχολιάζατε τις πρόσφατες διαμαρτυρίες της νεολαίας στην Ευρώπη, και ειδικά την Ελλάδα όπου οι νέοι εξέφρασαν τη δυσαρέσκειά τους για τα μέτρα λιτότητας; Στην Ελλάδα αναφερόμαστε στη ‘γενιά των 700 ευρώ’, φράση που αφορά τη γενιά που ενηλικιώθηκε σε εποχή κατώτατων μισθών, αδειανών υποσχέσεων, μια εποχή σχεδόν χωρίς προοπτικές. Αυτή η γενιά, στον βαθμό που αντιλαμβάνεται έτσι τον εαυτό της, έχει κινητοποιηθεί όχι μόνο εναντίον των πρόσφατων μέτρων λιτότητας –που θεωρούνται αποτέλεσμα κυβερνητικής διαφθοράς– αλλά και σε περιπτώσεις αστυνομικής αγριότητας. Πώς μπορούμε να αντιληφθούμε αυτή την εκδοχή της νεολαίας, μια εκδοχή που δεν αντιπροσωπεύει αισιοδοξία και αυτοπεποίθηση για το μέλλον αλλά συνιστά μάλλον μια ζοφερή υπενθύμιση της αβεβαιότητας των καιρών;

Η. Giroux: Εδώ δεν έχουμε μια κρίση της νεολαίας ως κοινωνικής και πολιτικής κατηγορίας σε μια εποχή αυξανόμενης συμβολικής, υλικής και θεσμικής βίας. Έχουμε μια κρίση με τις ρίζες της στο ότι η κοινωνία έχει πια χάσει οποιαδήποτε αίσθηση ιστορίας, μνήμης και ηθικής ευθύνης. Η ιδέα του κοινού καλού, η έννοια του να συνδέεται η μάθηση με την κοινωνική αλλαγή, η ιδέα ενός αστικού θάρρους που θα διαποτίζεται από την κοινωνική δικαιοσύνη, έχουν όλα χαθεί σε μια εποχή λυσσαλέου καταναλωτισμού, θεαμάτων που κατασκευάζονται από τα μέσα και βραχυπρόθεσμων, υψηλά κερδοφόρων οικονομικών επενδύσεων. Υπό το καθεστώς του νεοφιλελευθερισμού, που λειτουργεί σαν ένα είδος οικονομικού δαρβινισμού με την ηθική αρχή της επιβίωσης των ‘δυνατών’, σε μια κοινωνία που κινείται αυστηρά βάσει της αγοράς, έννοιες και πρακτικές κοινότητας και αλληλεγγύης έχουν αντικατασταθεί από έναν κόσμο ‘ο θάνατός σου η ζωή μου’ ενώ ταυτόχρονα η πολιτική διάσταση των πραγμάτων έχει γίνει απλώς μια επέκταση των πολέμων. Αυτό που μαθαίνουν σήμερα αμέσως οι νέοι είναι πως η μοίρα τους είναι αποκλειστικά ζήτημα ατομικής επιβίωσης, και αυτό γίνεται ένα είδος φυσικού νόμου που περισσότερο έχει να κάνει με το ένστικτο επιβίωσης, παρά με τρόπους και μορφώματα συλλογικής σκέψης και λογικής, κοινωνικής αλληλεγγύης και με τη διαμόρφωση μια δημοκρατικής κοινωνίας που να μπορεί να επιβιώσει στον χρό-

νο. Στην εποχή του αναλώσιμου, το όνειρο του να προοδεύεις σαν άνθρωπος έχει για πολλούς αντικατασταθεί με τον αγώνα απλώς της επιβίωσης. Όπως καταδεικνύει ο Zygmunt Bauman (2008: 88-89), πάρα πολλοί νέοι, νέες και ενήλικες ωθούνται στο να αναζητούν και να εφευρίσκουν εξατομικευμένες λύσεις σε προβλήματα που έχει δημιουργήσει η κοινωνία, και καθοδηγούνται να εφαρμόζουν αυτές τις λύσεις ατομικά χρησιμοποιώντας τις δικές του περιορισμένες ικανότητες και τα δικά τους περιορισμένα εφόδια. Αυτή η ιδεολογία κηρύσσει την ματαιότητα (ορισμένως την αντι-παραγωγικότητα) της αλληλεγγύης: του να ενώσεις τις δυνάμεις σου και να υποτάσσεις τις ατομικές πράξεις σε έναν 'κοινό σκοπό'. Υποβιβάζει περιφρονητικά την αρχή της δημόσιας και κοινοτικής ευθύνης σε όφελος των μελών της κοινότητας, παρουσιάζοντάς τη ως συνταγή για την κατασκευή μιας 'πολιτείας γκυβερνάντας' που δήθεν μας αποδυναμώνει και προειδοποιώντας ότι το να νοιαζόμαστε για τους άλλους οδηγεί σε μια αποτροπιαστική και μισητή 'εξάρτηση'. Η νεολαία του σήμερα, όπως και άλλοι άνθρωποι, πιασμένοι στα δίχτυα της φτώχειας και της απελπισίας, έχουν να αντιμετωπίσουν όχι μόνο την αδιαφορία των πλούσιων και ισχυρών, αλλά και την κοροϊδία και περιφρόνηση ακριβώς εκείνων των ανθρώπων που φέρουν την ευθύνη να διατηρήσουν, να προστατεύσουν και να υπερασπιστούν τα δικαιώματα της νεολαίας και γενικά του λαού. Οι κυβερνήσεις επιτρέπουν σε ομάδες και ολόκληρους πληθυσμούς να θεωρούνται 'αναλώσιμοι' σε μια κοινωνία που υποκινείται από την αγορά και όπου οι παράπλευρες συνέπειες είναι κατάφωρες ανισότητες και ανυπολόγιστος ανθρώπινος πόνος. Όλα αυτά σημαίνουν ότι δεν βλέπουμε πια τη νεολαία ως κοινωνική επένδυση ή ως ένδειξη ώριμης κοινωνικής ευθύνης. Αντίθετα, οι νέοι και οι νέες σήμερα έχουν γίνει ένα επιπλέον βάρος και τους παραδίδουμε στους ειδικούς του μάρκετινγκ και τους συνήγορους της ιδιωτικοποίησης και της εμπορευματοποίησης. Πηγαίνουν σε σχολεία όπου τους φέρονται σαν να είναι ρομπότ ή εγκληματίες ενώ οι πιο δημιουργικοί και ευφρείς δάσκαλοι υπόκεινται σε διαδικασίες που τους αποστερούν από τις ικανότητές τους και υποβιβάζονται σε χειροκροτητές για να επικροτούν τις προσπάθειες μεταρρύθμισης και παιδείας που γίνονται από δισεκατομμυριούχους. Οι νέοι και οι νέες δεν είναι πια παιδιά που πρέπει να τα αναθρέψουμε, αλλά μια νέα αγορά που αναμένει να την απομυζήσουν για το κέρδος ή ένας στρατός που θα τον χρησιμοποιήσουν για τη διεξαγωγή ανήθικων πολέμων. Όταν κριθεί αναγκαίο, αυτούς τους νέους-αντικείμενα, όπως τους έχουν καταστήσει, θα τους αποσπάσουν από τη λάμψη των εμπορικών κέντρων, από τις αποστειρωμένες και περιφραγμένες μεσοαστικές κοινότητες που αιωρούνται πάνω από τους σκοτεινούς βόθρους της ανισότητας που οι ίδιοι έχουν βοηθήσει να δημιουργηθούν. Ίσως έχει έρθει η

ώρα να επαναδιεκδικήσουμε το πνεύμα ενός ποικίλου και ισχυρού κινήματος που θα έχει τη θέληση να οργανώσει, να μιλήσει, να εκπαιδεύσει και να πολεμήσει για το όραμα μιας δημοκρατίας η οποία θα επικυρώνει τα όνειρα της γενιάς των νέων που περιμένει από τους ενήλικες να αποδείξουν ότι διατηρούν θαρραλέα και σθεναρά τις δημοκρατικές τους πεποιθήσεις.

Μετάφραση: Μαρία Ιωάννου

Σημειώσεις

1. Οι Raymond Williams, Stuart Hall και Richard Johnson αποτελούν μέρος της βρετανικής παράδοσης στις πολιτισμικές σπουδές. Γράφοντας κυρίως από μαρξιστική οπτική, το έργο τους διερευνά τη σχέση μεταξύ πολιτισμικών προϊόντων και οικονομικών δυνάμεων κυριαρχίας. Παραδειγματικά εργασιών τους είναι τα: Williams (1958), Hall (1997) και Johnson (2004).

2. Βλ., λόγου χάρι, Freire & Macedo (1987), Couldry (2000), Nealon & Searls Giroux (2003).

3. Περισσότερες πληροφορίες για τον ανεξάρτητο αυτόν ιστότοπο στο <http://www.truth-out.org/>

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Bauman, Z. (2008). *The Art of Life*, London: Polity Press.
- Couldry, N. (2000). *Inside Culture: Re-imagining the method of cultural studies*. London: Sage Publications.
- Freire, P. & D. Macedo (1987). *Literacy: Reading the Word and Reading the World*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Hall, S. (1997). *Representations: Culture Representations and Signifying Practices*. London: Sage Publications.
- Johnson, R. (2004). *The Practice of Cultural Studies*, με τους D. Chambers, P. Raghuram & E. Tincknell. London: Sage Publication.
- Nealon, J. & S. Searls Giroux (2003). *The Theory Toolbox: Critical Concepts for the Humanities, Arts and Social Sciences*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Williams, R. (1958). *Culture and society*, London: Chatto and Windus.
- Willis, P. E. (1978). *Profane Culture*. London: Rutledge & Kegan Paul.
- Willis, P. E. (1977). *Learning to Labour: how working class kids get working class jobs*. Aldershot: Gower.